

Emlékezés Hunfalvy Pálra (1810-1891), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Pál Hunfalvy (1810-1891), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Hunfalvy Pál jogász végzettségű nyelvész és etnográfus, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag, akadémikus és az összehasonlító nyelvtudomány egyik magyarországi megalapítója volt.

Szepes vármegyében, Nagyszalókon, (Velky Slavkov) született 1810. március 12-én földműves családban. Szülei Hinsdorfer János és Wester Mária voltak. Ősei a Késmárk közelében fekvő szász faluban, Hunsdorfbán (Hunfalva, Huncovce) éltek, innen származik a nevük is. Hunfalvy Pál születéskori neve Hunsdorfer Pál volt, s szepességi szász (cipszer) származása miatt ifjúkorában nem beszélt magyarul. Apját a nagyszalóki jobbágyok elöljárójává választották meg, akik az ő vezetésével váltották meg magukat a jobbágysorból.

Az elemi iskola elvégzése után 1823-ban Késmárkon kezdte meg tanulmányait az evangélikus líceumban. Itt főként latin tudásával tűnt ki, s jelentős előmenetelt ért el a francia nyelvben is. 1827-ben Miskolcra került, hogy magyarul tanulhasson, ezért itt végezte el az evangélikus líceum ötödik, úgynevezett retorikai osztályát. Tanárai javaslatára a következő évet szintén Miskolcon, de már a reformátusok líceumában töltötte. A két miskolci év alatt jelentősen javult magyar nyelvtudása, francia és az ógörög nyelvi ismeretei is gazdagodtak.

1829-ben visszatért Késmárkra, ahol előbb filozófiai tanulmányait folytatta, majd beiratkozott a főiskola jogtudományi tanfolyamára is. A jogi stúdiumok teljesítése után teológiai tanulmányokat is folytatott ugyanott, melyek keretében alapos jártasságra tett szert a héber és az arab nyelvben is. Főiskolai éveiben kezdte el felfedezni a magyar irodalmat. Megismerte Berzsenyi, Kisfaludy, Kölcsey műveit, különösen Széchenyi István írásai gyakoroltak rá jelentős hatást. Késmárkról szeretett volna Pestre kerülni, hogy jogtudományi tanulmányait befejezze és ügyvédi vizsgát tegyen, de családja szűkös anyagi lehetőségei miatt erre ekkor még nem kerülhetett sor. Az ekkor 23 éves fiatalembernek mielőbb kereső foglalkozás után kellett néznie. Késmárki tanárai őt ajánlották nevelőnek báró Podmaniczky Károly fiai mellé A nevelői állást 1834-1838 között úgy látta el, hogy a Podmaniczky családdal a pesti házban vagy az aszódi birtokon lakott. A két Podmaniczky fivér, Frigyes és Ármin Miskolcon, az evangélikus líceumban végezte tanulmányait, így Hunfalvy ismét Miskolcra került. Nevelőként töltött évei alatt a magyarságról szerzett ismeretei jelentősen bővültek, látóköre is tárgult, különösen annak köszönhetően, hogy özvegységre jutott úrnője képviseletében részt vett a pozsonyi országgyűlésen. Pozsonyban megismerhette az ország vezető politikusait, ekkor vált a polgári haladás követőjévé, és tette magáévá a nemzet jogait követelő ellenzék eszméit is. Az 1836-ik év legnagyobb részét Drezdában töltötte a Podmaniczky család kíséretében. Ottani tartózkodásának élményeit dolgozta fel első publikációjában, a „*Drezdai levelek*” címűben, amelyet 1839-ben közölt az Athenaeum.

Podmaniczky Frigyes és Ármin 1838-ban befejezték miskolci tanulmányaikat és nevelőjükkel együtt Pestre kerültek. Hunfalvy Pál pesti tartózkodása lehetővé tette, hogy ügyvédi gyakorlatot szerezzen. A joggyakorlat teljesítése után 1838-ban megszerezte az ügyvédi képesítést, de nem lépett jogi pályára, hanem még négy évig (1842-ig) a Podmaniczky családnál maradt nevelőnek. Ezekben a pesti években lett állandó munkatársa az Athenaeum folyóiratnak is, melynek hasábjain irodalmi dolgozatai, fordításai, ismertetései jelentek meg. E munkálkodásának köszönhető, hogy Bajza 1841-ben az Akadémia levelező tagjának ajánlotta, érdemei között említve azt, hogy több jeles filozófiai és filológiai értekezést írt, valamint a görög és keleti nyelvekben is jártas. Munkássága és nyelvismerete alapján az Akadémia akkor induló szótármunkálati terveinek megvalósításában kívánta hasznosítani. Az ajánlást támogatta Pulszky Ferenc és Teleki József, az Akadémia elnöke is. Megválasztását követően Hunfalvy még 1841. december 12-én megtartotta székfoglalóját „*Thukydides jellemezése*” című, ókortudományi tárgyú értekezésével.

A Magyar Tudományos Akadémia tagjaként a Hunsdorfer Pál nevet viselve elhatározta, hogy német hangzású családnevét magyarra változtatja. 1841-ben kérvényezte Pest-Pilis és Solt vármegyénél, hogy régi neve helyett a Hunfalvi családnevet vehesse fel. Az udvari kancellária 1842. február 17-én kelt határozata is ebben a formában adta meg az engedélyt a névváltoztatásra. Később ő módosította a névváltoztatási eljárásban engedélyezett családnevének helyesírását Hunfalvyra, s az utókor is ez utóbbi írásmódot fogadta el. A Kisfaludy Társaság is tagjának választotta 1842-ben Hunfalvy Pált, aki „*A magyar költészet hivatása*” címen tartott előadásával foglalta el székét a tekintélyes társaságban.

Hunfalvy Pál 1842-ben búcsút mondott Pestnek és a Podmaniczky családnak, és elfogadta a késmárki evangélikus főiskola meghívását a jogtudományi tanszékre. A katedrát elfoglalva merész újítással kezdte jogtanári működését, ugyanis előadásait magyar nyelven tartotta, holott addig az ország legtöbb jogtudományi intézetében latinul folytak az előadások. Az oktatás néhány évig visszavetette publikációs tevékenységét is. 1843-ban kiadta tanítványai számára „*A magyar váltó- és kereskedelmi törvények*” című gyűjteményét és ismertetését. Késmárki tevékenységének népszerűsége, az iránta megnyilvánuló tisztelet fejeződött ki abban, hogy 1846-ban az új tanév elején a főiskola örökös igazgatójává választották meg. Ugyanakkor – éppen az ő agilitásának köszönhetően – egy újabb jogtudományi tanszéket állítottak fel, amelynek első tanára a németországi tanulmányai befejezésével Magyarországra visszatérő testvére, Hunfalvy János lett. A késmárki evangélikus főiskola által nyújtott anyagi biztonság tudatában 1847 nyarán feleségül vette Röck István pesti iparos leányát, Röck Karolinát. 1844-ben már egy új jogi diszciplína megteremtésén dolgozott, amelyben el kívánt térni az addigi állambölcseleti, filozófiatörténeti, statisztikai és közgazdasági előadásaitól, és e helyett inkább a társadalom tényleges állapotát kívánta vizsgálni. Az új tudományág módszereit és elméletét 1845-től kezdődően dolgozta ki. Törekvéseinek eredményeit 1847-ben Bajza *Ellenőr* nevű lapjában publikált, az „*Országászati tájékozódás*” című tanulmányában foglalta össze.

Az 1848-as év jelentős változásokat hozott Hunfalvy életében is. A forradalom kitörése után a szepesszombati választókerületben képviselőnek jelöltette magát, s miután megszerezte az országgyűlési mandátumot, ismét Pestre került. A magyar forradalom ügyét támogatta, szavazataival a kormány működését segítette, s amikor a politikai helyzet válságosra fordult,

követte az országgyűlést Debrecenbe, ahol a képviselőház egyik jegyzőjévé is megválasztották. Debrecenben a belső politikai harcban a békepárt oldalán állt, amely ellenezte a trónfosztást és szorgalmazta az uralkodóval való megegyezést. 1849 nyarán a képviselőházzal együtt menekült Szegedre. Később tanúja volt a végső összeomlásnak, Aradon tartózkodott a szabadságharc bukásakor. Bár elfogatóparancsot adtak ki ellene, nem menekült el külföldre, hanem Békéscsabán, Pesten majd Késmárkon bujdosott családjá segítségével. A Toldy Ferencről kapott kötetből ebben az időszakban kezdett el a finn nyelvtannal ismerkedni.

Helyzetében csak 1850 nyarán következett be változás, amikor általános amnesztia keretében megszüntették az ellene indult haditörvényszéki eljárást. Ezt követően ismét Pestre ment, hogy állást szerezzen. Jövőbeli tervei között a tanári pálya áll az első helyen, ezért 1850. szeptember 2-án Thun Leo osztrák kultuszminiszternél kérvényezte, hogy a pesti egyetemen görög és latin nyelvből magántanári habilitációt szerezhessen. Kísérlete azonban megghiúsult, mivel 1848-1849-es politikai szereplése miatt a miniszteri elutasította kérelmét. Professzor később sem lehetett belőle, s az elutasító döntés miatt 1851 nyaráig, azaz egy esztendőn át nem volt semmiféle állása. Ezt a szűkös időszakot minden bizonnyal felesége családjának anyagi támogatásával vésztelte át Pesten, s főként tudományos munkát végzett. Újra bekapcsolódott a Tudományos Akadémia munkájába, amely kétévi szünet után, 1850. június 10-én kezdett el ismét ülésezni. Az *Új Magyar Múzeum* című folyóirat 1850 augusztusától megjelenő első füzetének élén az ő dolgozata található „*Igazi aranybulla*” címmel. Ebben a programadónak is tekinthető tanulmányában főként a levert szabadságharc utáni nemzeti csüggedéssel szemben lépett fel az ősi magyar közjogi hagyományok példáját felhozva, egyben hitet tett a modernizáció (pl. az anyagi jólét emelése érdekében létrehozandó hitelintézetek tervének támogatása) mellett is. Írásával új nemzeti programot is kívánt nyújtani, amelynek alapjait a szorgalmas munkát jelentő életvitelben, a nép körében is megvalósuló műveltség terjesztésében, a tudományok művelésében és a nemzeti nyelv ápolásában látta megvalósíthatónak. Ezekben az években több bölcséleti cikke is megjelent Platónról, valamint kidolgozta saját új antropológiai, etnikumkutató koncepcióját is.

A több idegen nyelvet beszélő, jogász, tanár negyvenéves korában pályamódosításra kényszerült. Az Akadémia akkori elnöke és könyvtára alapítója, Teleki József gróf javaslatára a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárnokának nevezték ki. 1851. június 30-án elfoglalhatta az Akadémia 300 pengőforinttal javadalmazott főkönyvtárosi állását, amelyben haláláig megmaradt. Ettől kezdve negyven esztendőn keresztül az akadémiai könyvtár volt munkahelye. Új munkaköre lehetőséget biztosított számára, hogy korábbi kutatásait intenzívebben folytathassa. Úgy ítélte meg, hogy az őstörténethez a nyelvtudományon át vezet az út, ezért finnül tanult és nyelvészkedni kezdett. Nyelvtudományi tájékozódása mellett is folytatta Platón filozófiájának tanulmányozását, magyarra fordított írásait „*Platon munkái*” címmel 1854-ben kötetben adta ki. 1856-ban *Magyar Nyelvészet* néven új folyóirat indult, melynek célkitűzéséről Hunfalvy szerkesztőként tájékoztatta az olvasókat a „*Mit akar a magyar nyelvészet?*” című cikkében.

Hunfalvy életútjának az 1850-es évek végén újabb felívelő periódusa indult, amelynek középpontjába a tudományos munka került. A Magyar Tudományos Akadémia 1858-ban rendes tagjává választotta. Székfoglalóját „*Egy vogul monda*” címen tartotta, amelyben összefoglalta

a nyelvrokonságunkról kialakított álláspontját. 1862-ben új folyóiratot alapított *Nyelvtudományi Közlemények* néven az akkor megszűnő *Magyar Nyelvészet* által hagyott ürt betöltésére. A *Nyelvtudományi Közlemények* folyóiratnak szerkesztője is volt 1878-ig. Tudományos sikerei és a politikai változások megnyitottak az utat számára, hogy visszatérjen a közéletbe. 1861-ben ismét országgyűlési képviselőjévé választották a szepesszombati választókerületben, ahol 1848-ban már egyszer mandátumot szerzett. A következő parlamenti ciklusban, 1865-ben pedig a késmárki kerületben választották képviselővé.

Hunfalvy Pál életének 1864-től 1875-ig tartó időszakát a jelentősebb nyelvészeti műveinek megjelentetése és az etnográfiai előtanulmányai töltötték ki. Az 1876 és 1891 közötti éveit pedig a magyar etnográfia létrejöttét eredményező korszakának tartja a szakirodalom. 1864-ben jelent meg a magyar nép finnugor rokonságára és eredetének kérdésére rávilágító „*A vogul föld és nép*” című, főként Reguly gyűjtését feldolgozó kötete. Az 1860-as években már Magyarország más népeinek őstörténetét is kutatásainak középpontjába állította. Az 1867-ben megjelent írásai közül több is a románság történetével, nyelvével foglalkozott. Így írt a román nyelvről, az erdélyi helynevekről, a román államiság kezdeteiről is. Felesége és sógornője kíséretében 1869 nyarán hosszabb északi utazást tett a Balti-tenger vidéken. Élményeit, tapasztalatait, az észti, finn, svéd, dán, német tudóstársaival való találkozásait és megfigyeléseit két kötetben tette közzé előbb 1871-ben magyarul („*Utazás a Balt-tenger vidékein*”), majd 1874-ben németül is. Művei széles körű külföldi elismertséget hoztak számára, a külföldi tudományos társulatok, akadémiák soraikba fogadták. Először a Finn Irodalmi Társaság, majd az Észti Tudós Társaság választotta tiszteletbeli tagjának, 1873-ban pedig a Porosz Tudományos Akadémia vette fel levelező tagjai közé. Élete végén már kilenc külföldi tudományos társaságnak volt a tagja. A Magyar Tudományos Akadémia képviselőjében is mind többet utazott külföldi kongresszusokra. 1874-ben az orientalisták II. kongresszusán Londonban a turáni nyelvek kutatási metodikájáról adott elő. 1875-ben pedig utolsó jelentősebb nyelvészeti tárgyú munkáját, az „*Éjszaki osztják nyelv*” címűt publikálta.

Az 1870-es évektől fogva főként etnográfiai és történeti kérdések foglalkoztatták. Ezen irányú kutatómunkáinak egyik kiemelkedő alkotása volt az 1876-ban publikált „*Magyarország ethnographiája*” című műve, mely 1877-ben németül is megjelent (*Ethnographie von Ungarn*). Kiemelt jelentőségűnek tartotta a magyar tudományos eredmények külföldi megismertetését, ezért 1877-ben az ő szerkesztésében indult meg a „*Literarische Berichte aus Ungarn*” című akadémiai folyóirat, amelyet 1881 után „*Ungarische Revue*” néven jelentettek meg. Ez utóbbit két éven át egyedül, majd 1883-tól 1891-ig Heinrich Gusztávval közösen szerkesztette. 1881-ben Berlinben az orientalisták kongresszusán vett részt, ahol előadásának középpontjába a nyelvet állította, ami szerinte a nemzetiséghez tartozás elsődleges tényezője. Nemzetközi szerepléseinek következtében újabb külföldi akadémiák, tudós társaságok választották tiszteletbeli tagjukká Párizsban, Prágában, Bécsben, Dallasban és Philadelphiában. Továbbra is részt vett az Akadémia, a Kisfaludy Társaság és a Luther Társaságban ülésein, utóbbinak elnöke is volt.

Hazai és nemzetközi sikereit a Magyar Tudományos Akadémia is elismerte, s az 1858 óta rendes tag Hunfalvy Pált 1883-ban az I. Osztály elnökévé és az igazgató-tanács tagjává is megválasztották. Ezt követték a politikai közéleti megtszítettetések, melynek során a királyi

tanácsosi címet is megkapta, majd a főrendiház tagja is lett (1885. október 8. – 1891. november 30.). A főrendiház tagjaként 1886. március 8-án interpellációt is intézett Tisza Kálmán miniszterelnökhöz, ami lehetőséget adott a kormánynak, hogy megcáfolja azt a híresztelést, miszerint léteznek olyan államközi szerződések, melyek jogot adnának Romániának a magyarországi nemzetiségi ügyekbe való beavatkozásra.

Az 1880-as években főként a román nép és nyelv történetét kutatta. A román nemzetiségi viszonyok és a történeti emlékek, régészeti leletek helyszíni tanulmányozása céljából 1886 nyarán hosszabb körutat tett Erdélyben, majd utazásának tapasztalatait a következő évben cikksorozatában foglalta össze a Budapesti Szemle hasábjain. Hunfalvy Pál 1887-ben tárgyalásokat kezdeményezett a Néprajzi Társaság megalakítása érdekében. Törekvései sikerrel jártak, ezért 1889-ben megalakulhatott a Magyarországi Néprajzi Társaság, amelynek elnökévé is megválasztották. Elnöksége alatt, az ő szellemi irányításával alapították a magyar néprajz szakfolyóiratát, az Ethnographiát, ami 1890-től kezdődően jelent meg. Tudományos pályájának csúcspontjára 1891. november 28-án ért el, amikor akadémiai tagságának ötvenéves jubileuma alkalmából emlékülést rendeztek tiszteletére. Az ülésen elhangzó előadások és a Hunfalvy irodalmi munkásságát tartalmazó bibliográfia Hunfalvy Album néven később önálló kötetben jelent meg 1891-ben. Az ünnepelést követő harmadnapon, 1891. november 30-án Hunfalvy Pál elhunyt, s így a tiszteletére készült albumban már Gyulai Pálnak a ravatalnál elhangzott búcsúztatóját is közzétették.

A mintegy 300 tételt számláló tudományos munkásságának értékelése alapján Hunfalvy Pál a 19. század legfontosabb magyar társadalomtudósai közé tartozott. Egyike volt azoknak, akik több tudományszakban is maradandót tudtak alkotni, s emellett több szaktudomány kibontakozását is elősegítette. A magyar nyelv finnugor eredetének kérdésében ő mondta ki a döntő szót, sokat foglalkozott a legközelebbi rokonnyelvek ismertetésével. Nem volt szakképzett nyelvész, mégis tudományos műveivel, szaklapalapító és szerkesztői tevékenységével jelentősen előmozdította a finnugor összehasonlító nyelvészet helyzetét Magyarországon. A rokon nyelvek közül elsősorban a finn tanulmányozását szorgalmazta. Nyelvészként főként az obi-ugor nyelvek alapos ismerőjeként tartották számon. Érdeklődésének középpontjában nem csupán az uráli népek nyelve állt, hanem érdekelte történetük, mitológiájuk, szellemi műveltségük is. Nyelvészeti munkái mellett tanulmányt írt a finn ösköltészetéről, fordításrészleteket készített a finn nemzeti eposzról a Kalevaláról, és ő volt az észt irodalom egyik első külföldi felfedezője is. Néprajzi kutatásai fő célkitűzésének az etnikum megállapítását tartotta. Ezen irányú munkálkodásainak elsődleges eredménye az 1876-ban publikált „*Magyarország etnographiaja*” című műve volt. A népek külső leírásánál jobban foglalkoztatták a népek keletkezésének, őstörténetének titkai. Azt vallotta, hogy a nemzet fogalmában a nyelv a legfőbb ismertető, a nemzetiség fő alkotó eleme a nyelv, ameddig a nyelv él, él a nemzet is. Az általa kidolgozott etnográfiai elméletet alapja az evolúció volt.

Hunfalvy Pál főbb munkái

Dresdai levelek. Athenaeum 1839.; *Emlékezés Késmárkra. I.* Athenaeum 1841.; *Magyar váltó- és kereskedelmi törvények.* Lőcsén, 1843.; *Tájékozás a magyar nyelvtudományban.* Pest, 1852.;

Finn olvasókönyv. Első kötet. Finn olvasmányok a finn nyelvet tanulók számára. Pest, 1861.; *Reguly Antal hagyományai*. A magyar tudományos Akadémia megbízásából kiadta Hunfalvy Pál. I. kötet. A vogul föld és nép. Reguly Antal hagyományaiból kidolgozta Hunfalvy Pál. Pest, 1864.; *Utazás a Balt-tenger vidékein*. I–II. Pest, 1871.; *Reise ist den Ostseeprovinzen Russlands*. Frei aus dem Ungarischen. Leipzig, 1874.; *Az északi osztják nyelv*. Budapest, 1875.; *Magyarország ethnographiája*. Budapest, 1876.; *Ethnographie von Ungarn*. Budapest, 1877.; *Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egy töredéke*. Budapest, 1879.; *A székelyek. Felelet a székelyek scythia-hun eredetűségére*. Budapest, 1880.; *A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok*. Budapest, 1881.; *Die Ungern oder Magyaren*. Wien-Teschen, 1881.; *A magyar tudományos Akadémia és a szömi irodalmi társaság*. Budapest, 1882.; *Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet?* Budapest, 1883.; *Emlékbeszéd Lönnrot Illés, a Magyar Tudományos Akadémia kültagja felett*. Budapest, 1885.; *Neuere Erscheinung der rumänischen Geschichtsschreibung*. Wien-Teschen, 1886.; *Der Ursprung der Rumänen*. Wien, 1888.; *Az aranyos-széki mohácsi nyelvemlékek*. Budapest, 1890. és *Az oláhok története*. I–II. Budapest, 1894–95.

Felhasznált irodalom

- DOMOKOS Péter-PALÁDI-KOVÁCS Attila: *Hunfalvy Pál*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986.
- FEKETE Gézáné: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai: 1825-1973. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest, 1975. (https://real-eod.mtak.hu/41/1/EKK_18.pdf#page=133)
- KÁLMÁN Béla: Hunfalvy Pál és Munkácsi Bemát emlékezete. *Magyar Nyelvőr*, 1960, 264-268.
- KROMPECHER Bertalan: Reguly, Hunfalvy, Budenz és nyelvészeti irodalmunk megindulása. *Magyar Nyelv*, 1937, 1-12.
- LOVÁNYI Gyula: Hunfalvy Pál életéből (Születésének 150. évfordulójára). *Nyelvtudományi Közlemények* 63, 1961, 3-20.
- MASZÁK Hugó (Szerk.): *Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [! 27-ére] hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója*. 2. köt. Budapest Pesti Könyvnyomda Rt. 1885–1887. 1886. márc. 8. ([az 1885:7. tc. alapján szervezett főrendiház megalakulásától számított] 25. ülés) 93–94.
- MARKÓ László, BURUCS Kornélia, BALOGH Margit, HAY Diána: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2003. (<https://real-eod.mtak.hu/7573/1/AMTATagjai1825-2002.pdf#page=550>).
- MUNKÁCSI Bernát: Hunfalvy Pál emlékezete. *Budapesti Szemle* 149, 1912. 422. sz. 165–192; 423. sz. 377–412; 424. sz. 40–74; 425. sz. 233–255.
- SZILY Kálmán: Hunfalvy Pál emlékezete. *Magyar Nyelv* 6/1, 1910, 1-12.
- ZSIRAI Miklós: *Finnugor rokonságunk*. Budapest, 1937, 521-526.

SZÍJ Enikő: Nyelvtudomány és tudományos kontárság Hunfalvy korában és ma.
Nyelvtudományi Közlemények 107, 2010/2011, 235-143.

Pókecz Kovács Attila

egyetemi tanár

NKE ÁNTK Állam- és Jogtörténeti Tanszék, KRE ÁJK Római Jogi Tanszék

email: PokeczKA@uni-nke.hu; pokecz.kovacs.attila@kre.hu